

Sekcja Wychowanków Politechniki Kijowskiej

Janusz Fuksa

WSPOMNIENIA Z KIJOWA

XLI

**PARKI NARODOWE
UKRAINY**

WSTĘP

O parkach narodowych

Park narodowy to obszar, który się wyróżnia w skali całego państwa szczególnymi walorami przyrodniczymi o charakterze pierwotnym, i którego zagospodarowanie prowadzi się pod kątem ochrony przyrody, w celu zachowania swoistego krajobrazu, flory i fauny oraz osobliwości przyrody nieożywionej, a także obszarów o znaczeniu historycznym. (Taką definicję podaje Wielka Encyklopedia Powszechna, t. 8, PWN, Warszawa 1966, s. 479). Parki narodowe (kiedyś parki natury) stanowią obiekty badań naukowych, zaznajamiają społeczeństwo z przyrodą i jej problematyką, służą również turystyce i wypoczynkowi. Na ich terenie nie dokonuje się zabiegów gospodarczych, pozostawia się je wolnemu działaniu sił natury albo prowadzi się gospodarkę dla potrzeb turystyki i wypoczynku oraz działalność mającą na celu przywrócenie pierwotnych cech przyrodniczych. Na świecie ustanowiono dotychczas prawie 2 tysiące parków narodowych.

Pierwszy park narodowy powstał w górnym biegu rzeki Yellowstone w USA w 1872 r. na obszarze 8992 km² w celu zabezpieczenia, ale i udostępnienia ludziom miejscowych kanionów, wodospadów i gejzerów.

Największym na świecie parkiem narodowym jest Północno-Wschodni Grenlandzki Park Narodowy (972 000 km²). Jeszcze niedawno największym był Park Narodowy Wood Buffalo (44 807 km²) w Kanadzie, na południe od jeziora Niewolniczego, gdzie na prerii i w lasach żyje kilkanaście tysięcy bizonów. Piękne krajobrazy, liczne lodowce i wodospady zawiera Park Narodowy Jasper (10 878 km²) w Kanadzie w Górach Skalistych. Dużą popularnością wśród zwiedzających cieszy się Park Narodowy Yosemite (3080 km²) na stokach gór Sierra Nevada w Kalifornii w USA, słynący z drzewostanu starych sekwoi. Słynny jest Park Narodowy Wielkiego Kanionu (2613 km²) nad rzeką Kolorado w Arizonie w USA.

W Ameryce Południowej atrakcją są wodospady na rzece Ignaçu w parku narodowym na pograniczu Brazylii i Argentyny. W Afryce parki narodowe obejmują rozległe tereny sawannowe lub stepowe, z dużą ilością wielkich zwierząt, np. Kafue w Zambii, Krügera w Transwalu w Republice Południowej Afryki, Serengeti w Tanzanii, Kiwu w Kongu, Wodospadów Wiktorii nad rzeką Zambezi w Rodezji Południowej. W Azji parki narodowe utworzono m.in. przy górze Fudzi-jama w Japonii oraz przy wulkanach w Indonezji, na Malajach i w Tajlandii.

W Europie pierwszy park narodowy powstał w Szwecji w 1909 r. – to Podjelanta (2072 km²) w lodowcowej Laponii. Takie parki powołano w Alpach na pograniczach Szwajcarii, Włoch i Francji, utworzono w Karpatach w Rumunii i Słowacji.

W Polsce są 23 parki narodowe. Najstarszymi są: Białowieski PN (1932, 105 km²) w woj. podlaskim i Pieniński PN (1932, 23 km²) w woj. małopolskim. Największym jest Biebrzański PN (1993, 592 km²) w woj. podlaskim.

W Ukrainie utworzono 53 przyrodnicze parki narodowe. Przedtem ochronę sprawowano poprzez rezerваты przyrodnicze i biosferyczne. Najstarszym był Rezerwat Biosferyczny Askania Nowa (1898, 333 km²) w obwodzie chersońskim, natomiast największym – Czarnomorski Rezerwat Biosferyczny (1927, 891 km²) na pograniczu obwodów chersońskiego i miłkołajewskiego. Z obecnych parków narodowych najstarszy jest Karpacki PPN (1980, 503 km²) w obwodzie iwano-frankowskim, największy zaś jest PPN Podolskie Towtry (1996, 2613 km²) w obwodzie chmielnickim.

Zebrane w broszurze opisy parków narodowych Ukrainy publikowane były w czasopiśmie krajoznawczo-turystycznym NA SZLAKU w latach 2021-2023. Podane zostały poniżej w kolejności ich wzrastającej odległości od polskiej granicy.

Autor

PARKI NARODOWE UKRAINY

Jeziora Szackie

W rejonie Jezior Szackich w obwodzie wołyńskim od 1983 r. działa Szacki Przyrodniczy Park Narodowy. Z początkowego obszaru 325 km² urósł w 1999 r. do 490 km². Obejmuje 4 strefy: ochrony ścisłej, regulowanej i stacjonarnej rekreacji oraz strefę gospodarczą. 23 jeziora stanowią 14% powierzchni parku. Jezioro Świtiaż, o powierzchni 27,5 km², zwane ukraińskim Bajkałem, jest największym naturalnym zbiornikiem wodnym Ukrainy. Jezioro to, jak i inne mniejsze, np. Pulmo i Łuki – stanowią rezerwaty krajobrazowe. Woda w jeziorach jest słabo zmineralizowana, wodorowęglanowa i wapniowa, czysta i zdatna do picia. Jeziora są pochodzenia fluwioglacjalnego, choć niektóre wiąże się także z procesami krasowymi. W pobliżu jezior zalegają torfowiska, stanowiące łącznie 4% powierzchni parku. Przy jeziorach w dolinach rozciągają się łąki lub błota. W parku pod ochroną są też pojedyncze „botaniczne pamiątki przyrody” – ogromne dęby i sosny. Ponad połowa parku (56%) to lasy. 25% zajmują pola uprawne i tereny zabudowane. W osiedlu Szack znajduje się siedziba dyrekcji parku.

Szacki park graniczy z polskim rezerwatem biosfery Polesie Zachodnie i białoruskim rezerwatem biosfery Polesie Nadbużańskie, a razem one tworzą Transgraniczny Rezerwat Polesie Zachodnie. Przez park przechodzi główny europejski dział wodny, rozdzielający dorzecza Bugu i Prypeci, a więc zlewiska Bałtyku i Morza Czarnego.

Ziemie parku są nizinne, 160-180 m n.p.m. Ukształtowało je zlodowacenie dniewprowskie, stąd moreny polodowcowe i piaszkowe ozy (wąskie wały powstałe w wyniku działalności wód w szczelinach lodowca) oraz szerokie kotliny jezior. Przeważają gleby bielicowe, występują gleby darniowo-węglanowe na glinach wapiennych i piaszczystych, a także gleby torfowe w wilgotnych obniżeniach terenowych. Tutejszy klimat jest kontynentalny, wilgotny, z miękką zimą, okresowym mrozem, odwilżami i niewielką ilością opadów. Przeważają wiatry zachodnie.

Budowa geologiczna i geomorfologiczna terenu, klimat i obecność wielu jezior wpłynęły na charakter roślinności parku. Przeważają lasy sosnowe. Rzadziej występują brzozy, dęby i graby. Rośnie dużo grzybów i czarnych jagód.

Flora obejmuje 789 gatunków roślin, z tego 32 wpisano do „czerwonej księgi” Ukrainy. Szczególnie szeroko reprezentowana jest flora typowa dla jezior i błot. Wodorostów naliczono 265 gatunków. W lasach sosnowych rosną jałowce, w dębowo-sosnowych – leszczyna. Mchów jest 119 gatunków, grzybów – 75 gatunków. Znajduje się tu 40% flory całego ukraińskiego Polesia. W „czerwonej księdze” znalazło się 28 gatunków roślin, np. brzoza niska, rdestnica tępolistna, rosiczka angielska i żurawina drobnolistkowa.

Wśród fauny, która składa się z 333 gatunków zwierząt kręgowych, można wymienić: łosia, sarnę europejską, dziką, zającą szarego, lisa, wiewiórkę, kunę leśną, gronostaja, łasicę, tchórza. Rzadziej występują: borsuk, jenot ussuryjski, wydra rzeczna i wilk. Do rzadkich zwierząt należą nietoperze różnych gatunków. Są jaszczurki, węże, żółwie błotne, żmije, żaby. W jeziorach pływają leszcze, szczupaki, okonie, karasie, rzadziej sumy, węgorze rzeczne. 33 gatunki zwierząt wniesiono do „czerwonej księgi” Ukrainy, 9 gatunków – do takiej księgi europejskiej. Wśród ptaków są rzadkie dziś bielik, bocian czarny, cietrzew, derkacz, gadożer, głuszec, srokosz, żuraw. Jeziora Szackie są miejscem, gdzie przecinają się dwa szlaki migracyjne ptaków z Morza Białego i Bałtyku do Morza Śródziemnego. Wiosną i latem spotyka się nad jeziorami 10 tys. ptaków, najwięcej kaczek i gęsi.

Od początku XXI w. w parku prowadzi się prace nad renaturalizacją błot wokół jezior Pulmo, Lucymierz, Ostrowskie, Krymno, dzięki czemu ustabilizowano poziom wód i nawodnienie błot, a to spowodowało odnowienie roślinności błotnej i zwiększenie liczby ptactwa wodno-błotnego.

W malowniczych lasach parku rozwija się infrastrukturę rekreacyjną. Działają 4 strefy odpoczynku, są pensjonaty, obozy sportowe i dziecięce oraz kempingi. Wytyczono szlaki turystyczne pomiędzy jeziorami. Organizuje się w parku Międzynarodowy Festiwal Pieśni „Na falach Świtiazia”.

Roztocze

Jaworowski Przyrodniczy Park Narodowy rozciągnął się podkową w rejonie jaworowskim obwodu lwowskiego między wsią Wereszczyca i wsią Krechów. Zajmuje teren 71 km², w tym 6,6 km² przypada na rezerваты przyrody. Powołany został rozporządzeniem prezydenta Ukrainy w 1998 r. w miejscu Jaworowskiego Regionalnego Parku Krajobrazowego i częściowo poligonu wojskowego. Powstał w strefie leśnostepowej na Ukraińskim Roztoczu, które ciągnie się od granicy polskiej do Lwowa pasmem wzgórz o długości 75 km. Tędy przechodzi główny europejski dział wodny zlewisk Morza Bałtyckiego i Morza Czarnego. Stąd rzeka Wereszczyca niesie swe wody do Dniestru, który przepływa przez Mołdawię i wpada do Morza Czarnego niedaleko Odessy. Relief parku stanowią wzgórza (do 403 m n.p.m.) z ostańcami skalnymi i krasowymi jaskiniami, ale też zabłocone piaszczyste i gliniaste doliny. Na jego terytorium nie ma wsi, dzięki czemu antropogeniczny wpływ na ekosystemy przyrodnicze jest nieznaczny. Tutejszy klimat jest wilgotny, z 700 mm opadów średniorocznie, ze średnią temperaturą w lipcu +17⁰ C i w styczniu -4,2⁰ C.

Flora parku obejmuje ekosystemy leśne, wodne, błotne i łąkowe. Na wzgórzach przeważają lasy bukowe, w dolinach – lasy sosnowe i dębowe oraz olchowe. Trawy na łąkach i błotach zajmują tylko 30 ha. Spośród 709 gatunków roślin 20 gatunków wpisano do „czerwonej księgi” Ukrainy, a 14 gatunków

znajduje się pod międzynarodową ochroną CITES (konwencja o międzynarodowym handlu gatunkami dzikiej fauny i flory zagrożonymi zniszczeniem). Są tu rzadkie odmiany storczyków, pierwiosnków i ostróżeczek polnych. Rośnie ponad 200 roślin leczniczych.

W faunie parku naliczono 297 gatunków, w tym 52 gatunki ssaków, 203 gatunki ptaków, 25 gatunków ryb. Ze ssaków występuje w parku sarna europejska, dzik, zając rusak, lis, wiewiórka, kuna leśna, tchórz leśny, a spośród wpisanych do „czerwonej księgi” – wydra rzeczna, norka europejska, gronostaj i borsuk. Bywa tu jeleń i łoś, są wilki. Spośród ptaków 46 gatunków uznano za osiadłe. Można tu spotkać rzadkie gatunki: czarnego bociana, szarego żurawia, błotniaka polnego, sowę uszatą i puchacza. 7 gatunków ssaków i 18 gatunków ptaków wpisano do „czerwonej księgi” Ukrainy. 12 gatunków zwierząt jest w europejskiej „czerwonej księdze”. 2 gatunki ssaków i 25 gatunków ptaków znajduje się pod ochroną CITES.

W parku odkryto pochówki z czasów starożytnych, są ślady grodów średniowiecznych. W okolicy znajdują się pomniki dawnej architektury, np. monastyr św. Mikołaja (XVII w.) we wsi Krechów, cerkiew Zaśnięcia Bogurodzicy (XVIII w.) we wsi Stradcz. Jest kościół św. Trójcy (XVII w.) z grobem matki polskiego króla Stanisława Augusta w osiedlu Iwano-Frankowe.

W parku rozwija się turystyka (piesza, konna, rowerowa, narciarska), wytyczono 8 szlaków. Przez park przebiega turystyczny szlak rowerowy po Roztoczu z polskiego Kraśnika do Brzuchowic pod Lwowem. Przy granicach parku uprawia się myślistwo i rybołówstwo. Utworzono infrastrukturę rekreacyjną nad jeziorami, które zajmują 9 ha. W balneologicznych kurortach Szkło i Niemirów eksploatuje się siarkowodorowe wody mineralne. W okolicznych wsiach są gospodarstwa agroturystyczne. W pobliżu parku w mieście Żółkiew znajduje się skansen architektury ludowej. Roztocze jest głównym rejonem odpoczynku dla mieszkańców Lwowa i okolic. Bliskość polskiej granicy stwarza możliwości dla rozwoju turystyki międzynarodowej. Park stał się poligonem doświadczalnym dla naukowców przyrodników z Polski i innych krajów Europy.

Dyrekcja parku, mająca siedzibę w osiedlu Iwano-Frankowe, organizuje w szkołach i u siebie lekcje i wykłady ekologiczne, mające na celu zapoznanie dzieci i dorosłych z przyrodą Roztocza, ochroną roślin i zwierząt, sposobami pomocy zwierzętom zimą, a nawet prowadzi akcję przeciw wycinaniu choinek noworoczno-świętecznych pod hasłem „Uratujmy leśną krasawicę”.

Beskid Skolski

W południowo-zachodniej części obwodu lwowskiego nad rzeką Stryj rozciąga się górzysta okolica, zwana Beskidem Skolskim. Na powierzchni 357 km² utworzono tu Przyrodniczy Park Narodowy „Skoliwskie Beskidy”. Nazwa powstała od miasta Skole, które leży na głównej trasie kolejowej i drodze samo-

chodowej między Lwowem i Użhorodem na Zakarpaciu. Park powstał w 1999 r. przez połączenie kilku istniejących wcześniej rezerwatów przyrody. Przeważają tu gleby pochodzenia wapiennego i piaskowcowego. Klimat parku jest łagodny, wilgotny, umiarkowanie ciepły. Średnia temperatura stycznia wynosi $+5^{\circ}\text{C}$, a lipca $+17^{\circ}\text{C}$. Roczne opady nie przekraczają 1100 mm. Zimą śniegi tworzą pokrywę śnieżną do 40 cm. Najwyższym szczytem jest góra Paraszka (1268 m n.p.m.).

Rosną w parku lasy bukowe, jodłowe i świerkowe, cenne okazy mają powyżej 100 lat. Gdzieś tam są lasy jaworowe i olchowe. Przeważają lasy iglaste (55%). Na połoninach przetrwała roślinność łąkowa. Są duże obszary porośnięte malinami, jagodami i jeżynami. Rzadsza jest roślinność bagienna i wodna. We florze naliczono 632 gatunki. 50 gatunków zaniesiono do „czerwonej księgi” Ukrainy, m.in. orchideę bagienną, ciemiernika, lilię złotogłów, krokusa jesiennego.

Fauna parku jest różnorodna. Zamieszkuje w nim 50 gatunków ssaków, 121 gatunków ptaków, 18 gatunków ryb i 86 gatunków owadów. Można spotkać jelenia, sarnę, dziką, wilka, zającą, kunę, wiewiórkę. Z rzadszych ssaków żyje tu niedźwiedź brunatny, ryś, żbik, borsuk, ryjówka, nietoperz Bechsteina. Wśród ptaków są cietrzew, jarząbek, dzięcioł trójpalczasty, puszczyk, sokół wędrowny, pliszka. Do „czerwonej księgi” Ukrainy wpisano głuszca, bociana czarnego, orła przedniego, orlika krzykliwego, dzierzbę szarą. Wśród gadów są: żmija, zaskroniec, wąż Eskulapa, jaszczurka piaskowa. Płazy traszka karpacka i salamandra plamista znalazły się w „czerwonej księdze” Ukrainy. Łącznie 30 gatunków zwierząt wpisano do „czerwonej księgi” Ukrainy i 11 gatunków do europejskiej „czerwonej księgi”.

W parku są malownicze krajobrazy nad rzekami i przy zamku Tustan, gdzie działa rezerwat historyczno-kulturalny. We wsiach znajduje się wiele drewnianych cerkwi, stanowiących przykłady architektury ludowej. Przygotowano szlaki ekoturystyczne i obiekty turystyki zimowej. Przy parku zorganizowano obszary wypoczynku – jest 20 ośrodków turystycznych blisko Skoła, Sławska i Schodnicy. Odkryto ponad 30 źródeł wód mineralnych, także o działaniu balneologicznym. Rozwijają się agroturystyka.

Synewyr

Jeziro Synewyr na Zakarpaciu jest największym górskim jeziorem Ukrainy. Wokół niego utworzono w 1974 r. rezerwat krajobrazowy, a w 1989 r. Przyrodniczy Park Narodowy SYNEWYR. Zajmuje on powierzchnię 408 km². Do parku prócz tego jeziora włączono okoliczne rzeki, jeziora i błota, wraz z lasami na stokach górskich i okolicznymi szczytami górskimi. W parku wydzielono: strefę rezerwatu dla ochrony najcenniejszych obiektów przyrody, a mianowicie wąwozu Czarnej Rzeki i błot Głuchania (17% parku), strefę regu-

lowanej rekreacji ze szlakami turystycznymi i miejscami do krótkotrwałego odpoczynku (62%), strefę stacjonarnej rekreacji z hotelami i kempingami (niecały 1%) oraz strefę gospodarczą obejmującą wsie i grunty należące do innych niż park właścicieli (20%).

Jeziro Synewyr powstało ok. 10 tys. lat temu na wysokości 989 m n.p.m. w dolinie potoku przegrodzonego osuwiskiem skalnym. Poziom wody rośnie na wiosnę, zatapiając wysepkę na środku, spada jesienią, co powoduje, że powierzchnia jeziora waha się od 4,5 do 7,6 ha, a największa głębokość od 19 do 24 m. Jest to samoregulujący się zbiornik wodny, który chroni dolinę Synewyrskiego Potoku przed powodzią. Potok wypływa bowiem szczeliną spod osuwiska skalnego, 60 m poniżej wierzchołka osuwiska. Nigdy nie dochodzi do przelania się wód jeziora ponad osuwiskiem. Tak więc w tym przypadku przyroda wyręczyła człowieka, budując naturalną tamę przeciwpowodziową. Woda z jeziora jest zmineralizowana i zawiera do 186 mg węgla, siarki i wapnia w litrze. Jezioro Synewyr znalazło się w wykazie terenów wodno-błotnych o znaczeniu międzynarodowym chronionych konwencją ramsarską.

W parku jest jeszcze mniejsze Dzikie Jezioro (1,2 ha), położone na wysokości 1000 m n.p.m., tworzące błotnistą przestrzeń porośniętą czerwonymi mchami. 36 ha parku zajmują błota Głuchania, na wysokości 620 m n.p.m., obrosnięte żurawiną drobnolistną i innymi błotnymi roślinami, wśród których jest nawet owadożerna rosiczka okrągłolistna.

Bukowe pralasy (29 km²), tylko tu rosnące powyżej swej granicy 1350 m n.p.m., wpisano do wykazu światowego dziedzictwa przyrodniczego UNESCO. Powyżej nich są lasy świerkowo-jodłowe, a jeszcze wyżej rozciągają się połoniny pokryte kilimem czarnych jagód i górskich kwiatów, z których 6 uznano jako endemiczne. Na połoninach można dojrzeć żurawinę, lilię leśną, szafran Heuffela. We florze lasów bukowych rozpoznano 187 gatunków. Łącznie w parku naliczono 890 gatunków z 392 rodzajów roślin.

W parku żyją niedźwiedzie brunatne, wilki, dziki, rysie, jelenie, sarny, kuny, wydry, borsuki, gronostaje, wiewiórki. W świerkowych lasach gnieźdzą się głuszce, puchacze, berkuty, jarzabki, sowy i dzięcioły. Na błota przylatują białe i czarne bociany, a na jeziora – dzikie kaczki. Z gadów są żmije, jaszczurki, z płazów – żaby, ropuchy, salamandry plamiste i traszki karpackie. W górskich potokach i jeziorach pływają pstrągi i lipienie. W faunie parku naliczono 1721 gatunków, w tym 235 kręgowców. Ssaków jest 59 gatunków, ptaków 140. Do „czerwonej księgi” Ukrainy wpisano 90 gatunków zwierząt, zaś do europejskiej – 19 gatunków.

W granicach parku znalazło się kilka miejscowości: Kołoczawa, Synewyrska Polana i Synewyr, gdzie znajduje się dyrekcja parku narodowego. W parku występują źródła wód mineralnych. W okolicy wsi Kołoczawa jest 9 źródeł wody zawierającej jony wapnia, magnezu i bromu. W uroczysku Czarnej Rzeki otwarto muzeum lasu i spławu drewna, gdzie można się zapoznać ze sprzętem do pracy flisaków spławiających drewno tą rzeką do Terebli i Tisy, która wpada

do Dunaju. Powódź 1998 r., niestety, zabrała drewnianą konstrukcję wodną, z której startowały tratwy. Stanowiła ona część muzeum. W okolicznych wsiach zachowały się stare drewniane cerkwie. Można też tu zobaczyć obronne bunkry linii Arpada, wykorzystywane przez wojska węgierskie podczas II wojny światowej.

Do parku włączono szczyty górskie: Strymba (1719 m n.p.m.), Negrowiec (1707 m), Jasnowiec (1600 m), Kamianka (1578 m), Darwajka (1502 m) i Ozirna (1496 m) – bezpośrednio nad jeziorem Synewyr. Góry w wyższych partiach okolone są połoninami, a jeszcze wyżej – osypiskami kamiennymi. Wytyczono na nich szlaki turystyczne.

Z jeziorem Synewyr wiąże się taka legenda: *Dawno, dawno temu hrabia miał córkę o imieniu Syn. Zwano ją tak, bo miała oczy niebieskie (syni occhi – mówią Ukraińcy) jak niebo nad Karpatami. Pewnego razu ojciec wziął ze sobą córkę idąc w góry. Gdy sprawdzał pracę drwali, córka zbierała kwiaty na polanie. Usłyszała czarowne dźwięki. Gdy udała się w ich kierunku, spostrzegła chłopca grającego na fujarce. - Kto ty jesteś? – spytał chłopiec. - Jestem Syn. Te góry i lasy należą do mojego ojca. A kto ty? - Ja Wyr, pastuch hrabiego.*

Dziewczyna poprosiła go, by dalej grał. Długo rozbrzmiewały dźwięki pięknych melodii. Po pewnym czasie córka znowu przybyła w to miejsce z ojcem i spotkała się z Wyrem. Młodzi ludzie pokochali się i zaczęli się spotykać. Gdy hrabiemu ktoś doniósł, że córka widuje się z pastuchem, zabronił jej tego. Ale nie posłuchała córka ojca, nie zląkł się Wyr gróźb hrabiego. Wtedy hrabia nakazał pastucha zabić. Gdy Wyr siedział na polanie i grał, czekając na ukochaną, słudzy hrabiego opuścili z góry na pastucha ogromny kamień. Dowiedziała się o tym Syn, pobięła przez lasy i góry do miejsca, gdzie zginął Wyr. Objęła kamień i gorzko zapłakała. Dziewczęce łzy lały się i lały, póki nie zatopily polany i samej Syni. Pojawiło się jezioro, a ludzie nazwali je Synewyr. Woda w jeziorze jest niebieska (synia) jak oczy Syni, a wysepka pośrodku – to kamień-mogiła Syni i Wyr. (A wyr po ukraińsku to wir wodny).

Prypeć-Stochód

W okolicy Lubieszowa na granicy Wołynia i Polesia w latach 1980. utworzono kilka rezerwatów, z nich w 1995 r. powstał regionalny park krajobrazowy. Natomiast w 2007 r. prezydent Ukrainy powołał Przyrodniczy Park Narodowy Prypeć-Stochód. Park ciągnie się wzdłuż Prypeci od ujścia Turii do ujścia Stochodu na wschodzie. Zajmuje powierzchnię 393,2 km², w tym 59,6 km² gruntów ma w stałym wykorzystaniu. W skład parku weszły 2 rezerваты leśne, 10 rezerwatów wodnych i 4 pamiątki przyrodnicze (leśne). Od północy park graniczy z Białorusią. Aż 43% powierzchni stanowią błota, zaś lasy – 35%. Reszta to łąki i wody, wśród których wyróżniają się dwa duże jeziora Białe i Lubiaż. Tereny są nizinne i płaskie, na wysokości 140 m n.p.m. Klimat tutejszy jest kon-

tyentalny z wilgotną zimą i suchym latem. Średnie temperatury to 18⁰ C latem i -5⁰ C zimą. W dolinach Prypeci i Stochodu gleby są łąkowo-błotne i torfowe, dalej od rzek – bielcowe i darniowe. Koryta największych dwóch rzek są rozgałęzione i podzielone na liczne odnogi, tworzą labirynty wśród błotnistych i piaszczystych wysepek. Przy rzekach rosną olchy i wierzby, a dalej są lasy dębowo-sosnowe, z borówką czarną, brusznicą i jeżyną w podszyciu.

Wodne środowisko wytworzyło zespół roślinności hydrofilnej. Rośnie tu ponad 550 gatunków roślin. Jest trzcina, pałka i rdest, jest rzęsa, mięta wodna, niezapominajka błotna, szczawik, rosiczka, są kosańce. Łąki między błotami i lasami obrasta turzyca. 26 gatunków roślin wpisano do „czerwonej księgi” Ukrainy, m.in. lilię złotogłów, paproć wodną salwinę, ostróżeczkę polną, buławnik, brzozę karłowatą. W parku znaleziono 109 gatunków mchów.

W faunie zarejestrowano 255 gatunków kręgowców, w tym 186 gatunków ptaków, 29 – ssaków. Wśród ptaków są rzadkie: bocian czarny, orzeł karłowaty, berkut, krótkoszpón-gadożer, głuszec, żuraw szary, puchacz, dzięcioł, kaczka nur, kulik – wpisano je do „czerwonej księgi” Ukrainy. Wpisano do niej też takie ssaki jak borsuk, gronostaj, norka, wydra rzeczna. 9 gatunków wniesiono do „czerwonej księgi” Europy, m.in. bielika i derkacza. Teren parku jest jedynym miejscem gniazdowania sikory białej. Tu sezonowo migrują ptaki, a ich liczba jednorazowo sięga nawet 150 tysięcy osobników.

W parku odkryto stanowisko archeologiczne osady ludzkiej z epoki kamiennej sprzed 20 tys. lat, są też stanowiska z epok brązu i żelaza. Przez ten teren w starożytności przechodził wodny szlak handlowy „od Wariagów do Greków”.

W parku wytyczono szlaki turystyczne, piesze i wodne. Jest schronisko dla turystów, można wypożyczyć kajaki. Kierownictwo parku, znajdujące się w Lubieszowie, prowadzi szeroką działalność oświatową wśród młodzieży szkolnej, propagując zasady ochrony przyrody.

W Lubieszowie zachowała się brama wjazdowa do barokowego pałacu Michała Serwacego Wiśniowieckiego (XVIII w.). Znajduje się tu kolegium w klasztorze pijarów, założonym przez marszałka wielkiego litewskiego Jana Karola Dolskiego (w kolegium w latach 1753-59 uczył się Tadeusz Kościuszko). Jest też klasztor i kościół kapucynów, zbudowany przez kasztelana Jana Antoniego Czarneckiego (XVIII w.). Na cmentarzach Lubieszowa po II wojnie światowej pozostały: pomnik 171 Polaków, pomnik 2495 Żydów i zbiorowa mogiła ponad 150 partyzantów radzieckich.

Podole Północne

Przyrodniczy Park Narodowy Podole Północne znajduje się we wschodniej części obwodu lwowskiego. Składa się nań pagórkowata część rejonu zło-

czowskiego, pokryta lasami bukowymi i dębowo-bukowymi, odsłaniającymi gdzieniegdzie łąki stepowe.

Ochronę przyrody zapoczątkował na tym terenie hrabia Włodzimierz Dzieduszycki, tworząc w 1886 r. rezerwat pod nazwą „Pamiętka Pieniacka”. Od 1904 r. naukowcy prowadzili tu badania przyrodnicze. W 1931 r. stworzono rezerwat stepowy „Makitra” o powierzchni 4 ha obok wsi Suchowola w pobliżu miasta Brody. Wówczas, z inicjatywy Piotra Kątnego, wybitnego uczonego przyrodznawcy, powstał jeden z pierwszych w Polsce szkolny rezerwat przyrodniczy. Do 1998 r. było na tym terenie już 18 obiektów objętych ochroną. Stały się one podstawą do powołania w 2010 r. parku narodowego. Do parku weszło 156 km² ziem własności państwowej, w tym 54 km² otrzymał park na własność. Znalazły się w nim 4 rezerваты przyrody, 5 pomników przyrody i 4 okoliczne góry. Teren rozciąga się na 63 km z zachodu na wschód i 35 km z północy na południe i obejmuje wzgórze Gołogory i Woroniaki na skraju Wysoczyzny Podolskiej. Leży na wysokości powyżej 250 m n.p.m., a najwyższe wzgórza sięgają: Wapniarka – 461 m n.p.m. i Wysoki Kamień – 440 m n.p.m. Tutejszy klimat jest kontynentalny, miękki i wilgotny. Dzięki wzgórzom tworzą się chmury, stąd opady, których rocznie jest 800 mm. Najwilgotniejsze miesiące to czerwiec i lipiec. Wzgórza parku narodowego stanowią główny europejski wododział. Bug Zachodni (czyli polski Bug) niesie wody do Bałtyku, a Styr, Seret, Ikwa – z Dniestrem do Morza Czarnego. Gleba na ogół pochodzi z epoki polodowcowej; są to lessy, rzadziej w dnach rzek można trafić na margle kredowe, wapienie, piaski i gliny.

Flora parku liczy ponad 1600 gatunków, prawie jedną trzecią roślin Ukrainy. Ponad 200 gatunków jest pod ochroną. Ze względu na położenie parku na granicy różniących się arealów flory, współistnieją tu rośliny różnego pochodzenia: zachodnioeuropejskie, śródziemnomorskie, azjatyckie i północne. Występują rzadkie gatunki storczyków, lilii i paproci.

Fauna parku składa się z ponad 1400 gatunków zwierząt, w tym 320 gatunków kręgowców. Żyje tu 57 gatunków ssaków i 239 gatunków ptaków. Do „czerwonej księgi” Ukrainy wpisano 96 gatunków zwierząt, a do takiej księgi Europy – 36. Można spotkać sarny, borsuki, dziki. Gniazdują rzadkie czarne bociany i derkacze.

Naukowcy badają przyrodę parku, w szczególności procesy zmian ekosystemów, tworząc ekologiczne prognozy i proponując naukowe sposoby ochrony gatunków lub nawet ich odtwarzania. W tym celu wytyczono w parku tereny doświadczalne: 8 botanicznych i 3 zoologiczne. Zorganizowana rekreacja obejmuje działania prozdrowotne i kulturalno-krajoznawcze, czemu m.in. służą 4 pieszne szlaki ekologiczne, zapoznające turystów z pomnikami przyrody i zabytkami starej architektury wiejskiej. Jeden z nich („Trynih”) prowadzi do niezwyklej skały „Trójnóg”, jaka powstała z piaskowca na dnie dawnego Morza Sarmackiego. Dyrekcja parku znajduje się we wsi Podgorce.

Ziemia Halicka

W pobliżu Halicza, który znajduje się niedaleko Iwano-Frankowska (kiedyś: Stanisławów), rozciąga się Halicki Przyrodniczy Park Narodowy. Nad Dniestrem i jego dopływami park zajmuje obszar 147 km², w tym 122 km² stanowią jego ziemie własne. Wykonuje zadania ochrony, odtwarzania i racjonalnego wykorzystywania unikalnych zespołów leśnych i lasostepowych. Spełnia też funkcje naukowo-badawczą, turystyczno-rekreacyjną i ekologiczno-oświatową. Park mieści w sobie 51 km² rezerwatów przyrody, 44 km² terenów rekreacyjnych, a resztę stanowią tereny gospodarcze. Powołany został przez prezydenta Ukrainy w 2004 r. Dyrekcja parku znajduje się w Haliczu i tam działa Muzeum Przyrody Ziemi Halickiej.

W parku są uroczyska leśne, błota, jeziora i pojedyncze skały. Włączono weń charakterystyczne głębokie doliny rzek dopływów Dniestru: Gniła Lipa, Narajówka i Bebelka, ciągnące się wśród łąk. Wzdłuż Dniestru i Limnicy występują tarasy brzegowe obrośnięte lasami dębowo-bukowymi.

Park utworzono na pograniczu Doliny Halickiej i Przedkarpacia, dlatego zachowała się tu flora obydwu regionów geograficznych. Zarejestrowano 700 gatunków roślin, w tym 45 gatunków занiesiono do „czerwonej księgi” Ukrainy. Rosną, prócz dębów i buków, graby, jawory, jesiony i lipy. Występują rzadkie storczyki i lilie leśne. Na gipsowych wzgórzach, pozostałych po wyschnięciu miocenowego morza, rosną reliktowe gipsolubne rośliny: dziewięciśń bezłodygowy, wilczomlec, ostnica, kostrzewa, zawilec wielkokwiatowy.

W faunie parku jest ponad 12 tys. gatunków owadów, jak oceniają znawcy przedmiotu. Takie ich bogactwo to m.in. skutek istnienia tu wielu zbiorników wodnych, np. Jeziora Bursztyńskiego, a także rzek. Obecność akwenów powoduje, że podczas migracji skupia się tu nawet do 20 tys. ptaków z 85 gatunków, zaś do 3,5 tys. z 40 gatunków zimuje. Występują rzadkie chronione ptaki: bocian czarny, sowa jarzębata, orlik krzykliwy. Żyje tu 355 gatunków kręgowców, w tym 48 gatunków zwierząt wpisano do „czerwonej księgi” Ukrainy, np. puchacza, tchórza stepowego czy gronostaja. Nad rzeką żyją rzadka wydra rzeczna i norka europejska. W lasach mieszkają jeleni, sarna, dzik, wiewiórka, borsuk, kuna i wilk. Rzadko można spotkać niedźwiedzia brunatnego i żbika. Na terenach otwartych bytują zające, chomiki, kuny, krety i lisy. W jaskiniach stwierdzono kolonie 9 gatunków nietoperzy. Z płazów i gadów są tu węże, jaszczurki i żaby wielu gatunków. W rzekach żyją leszcze, sumy, okonie i szczupaki, a w Limnicy nawet pstrągi i lipienie. W stawach hoduje się karpie i amury.

Pracownicy parku wykonują czynności ochronne, mające zachować rzadkie gatunki ptaków i ryb, w szczególności remontują i uzupełniają gniazda, kontrolują gospodarkę rybną i przeciwstawiają się kłusownictwu. Prowadzą centrum rehabilitacji zwierząt, w którym leczą chore osobniki lub żywią młode zwierzęta pozbawione opieki matek.

W parku wytyczono 5 szlaków turystycznych i 3 ścieżki ekologiczne. Dzięki nim można wędrować po lasach, wchodzić do jaskiń, zdobywać okoliczne góry lub zwiedzać zamek halicki.

Karpaty Wschodnie

Karpacki Przyrodniczy Park Narodowy jest pierwszym ustanowionym na Ukrainie parkiem tego rodzaju, co miało miejsce w 1980 r. Rezerwat był tu już od 1921 r., a od 1968 r. na części terenu istniał Karpacki Rezerwat Państwowy. Dziś park zajmuje powierzchnię 505 km² i rozciąga się na 55 km z północy na południe i na 20 km z zachodu na wschód. Umiejscowiono go w górnej części zlewiska Prutu i w środkowej – rzeki Czarny Czeremosz. Teren wznosi się od 500 do ponad 2000 m n.p.m. Wydzielają się tu dwie strefy gleb: czarnoziem i gleby bielcowe. Park chroni przyrodę gór i dolin Czarnohory i Gorganów. Grzbiet Czarnohory zbudowany jest z piaskowców, margli i łupków ilastych. Lodowiec plejstoceniowy, który dotarł do grzbietu, utworzył pola firnowe i małe lodowce, a te pozostawiły po sobie boczne i końcowe moreny. Wewnątrz parku 114 km² zajmują rezerваты przyrody. Średnia temperatura roczna wynosi +6°C, opady w dolinach 800 mm, w górach zaś do 1400 mm. Zimą spada zwykle do 50 cm śniegu. Wiatry w dolinach wieją z prędkością do 3 m/s, w górach nawet do 15 m/s. Na licznych dopływach Prutu są progi i wodospady. Najwyższy z nich Huk tworzy woda spadająca z 84 m. Uroczyska jeziora polodowcowe: Mariczejka (1 ha) i Niesamowite (0,5 ha).

Ochronie podlegają fitocenozy leśne, subalpejskie i alpejskie. Większość terenu pokrywają lasy bukowe, świerkowo-jodłowe i mieszane, rzadziej lasy sosnowe, brzoźowe i olszyny. Powyżej strefy lasu są zarośla kosodrzewiny, olchy, jałowca, obok łąk górskich, a jeszcze wyżej – mchy i porosty. Spośród 1260 gatunków roślin do „czerwonej księgi” Ukrainy zanieśono 80 gatunków, w tym limbę, różanecznik wschodniokarpacki, arnikę górską, lineę północną, żurawinę drobnoowocową. Trzy gatunki wpisano do europejskiej „czerwonej księgi”. W parku rośnie 29 gatunków roślin endemicznych.

Różnorodny jest świat zwierzęcy. Żyją tu jelenie, sarny, dziki, wilki. Są lisy, kuny, gronostaje. Rzadziej można spotkać niedźwiedzie i rysie. W górskich potokach pływają pstrągi. Z gadów mokradła zamieszkuje traszki i żaby, z płazów – węże, żmije i jaszczurki. Naliczono w parku 48 gatunków ssaków, 110 – ptaków, 11 – ryb. Do „czerwonej księgi” Ukrainy wniesiono 44 gatunki fauny, np. rysia, wydrę, borsuka, trytona alpejskiego, salamandrę plamistą, miedzianką, bociana czarnego, berkuta, a do „czerwonej księgi” Europy np. niedźwiedzia brunatnego.

W parku znajdują się interesujące obiekty przyrodnicze, jak np. błota Rudziak z zaroślami żurawiny, uroczysko Kedruwate z bardzo rzadkim skupiskiem limby. Turystów przyciągają skały i pieczary Dowbusza. W mieście Jaremce,

gdzie znajduje się dyrekcja parku narodowego, jest 12-metrowy wodospad na rzece Prut. Działa muzeum pokazujące tradycje huculskie. Kurort szybko się rozwija dzięki źródłom wód mineralnych (z jonami związków węgla, sodu i chloru), rosną sanatoria i domy wczasowe.

W parku wytyczono 40 szlaków pieszych, 3 szlaki narciarskie, 3 trasy wodne. Powodzeniem cieszy się zdobywanie Howerli (2061 m n.p.m.), najwyższego szczytu 30-kilometrowego pasma górskiego Czarnohory i całej Ukrainy. Na stoku góry ma źródło Prut, który po 955 km wpada do Dunaju. Stąd przy dobrej pogodzie można zobaczyć Kołomyję i Sniatyn, a nawet Iwano-Frankiwnsk (czyli przedwojenny Stanisławów). Turyści idą też na górę Pop Iwan (2042 m n.p.m.), gdzie zaadaptowano do zwiedzania ruiny przedwojennego (1938) obserwatorium astronomicznego, zwanego „Białym Słoniem”.

W tradycji huculskiej zachowała się legenda: *Pewien młody pastuch, pasąc owce na poloninie, grał na fujarce. Zaczarowana jego grą, zakochała się w nim piękna dziewczyna Howerla, córka Popa Iwana. Ale ojciec zabronił dziewczynie spotkań z biednym chłopcem. Nieszczęśliwa Howerla okamieniała, stając się górą. Zapłakał chłopiec i zmienił się w rzekę leż Prut. Wtedy ojciec się przekonał, że nie zdołał ich rozłączyć, i sam zamienił się w górę, która chroni spokój młodych.*

Werchowyna

Werchowyński Przyrodniczy Park Narodowy powołany został przez prezydenta Ukrainy w 2010 r. Ale już w 1930 r. rozważano objęcie ochroną tutejszych lasów i dolin rzecznych. Wybitny polski botanik Bogumił Pawłowski w 1937 r. proponował utworzenie rezerwatu na 9 różnych terenach Gór Czywczynskich. Zaś w 1997 r. powstał rezerwat krajobrazowy Gór Czywczynno-Gryniawskich, będących grzbietami Karpat Wschodnich, a także rezerwat hydrologiczny rzeki Czarny Czeremosz.

Park rozpościera się pomiędzy Czarnym i Białym Czeremoszem na terytorium 120 km² i obejmuje dziewiczą część Karpat Wschodnich, na południe od rejonowego osiedla Werchowyna (obwód Iwano-Frankiwnsk). Tworzą go grunty dwóch leśnictw przekazane parkowi do stałego użytku.

W górach Czywczynach i Gryniawach przeważają skaliste, często polodowcowe formy reliefu. Północne górskie stoki są podzielone dolinami dopływów Czeremosza. Do wysokości 1300 m n.p.m. sięgają lasy bukowe, wyżej są lasy świerkowe, jodłowe i sosnowe, jeszcze wyżej rośnie kosodrzewina, a nad nią występują łąki górskie. Wzdłuż najwyższych szczytów przebiega granica Ukrainy z Rumunią. Średnia temperatura roczna wynosi +6°C. Są tu dwie strefy klimatyczne: podgórska chłodna i wilgotna oraz górskie chłodna i bardzo wilgotna. Opady roczne osiągają 800 mm w dolinach i 1500 mm w górach. Od listo-

pada do maja w górach leży śnieg, przy szczytach nawet 3-metrowej grubości. Zachodnie wiatry wieją w górach z prędkością do 45 m/s, w dolinach do 4 m/s.

W dolinach rosną brzozy, olszyny, są limby. Występują rzadkie rośliny: różanecznik wschodniokarpacki, arnika górską, żurawina drobnoowocowa.

Trudna dostępność tego terenu dla ludzi spowodowała, że dzikie zwierzęta znalazły tu pomyślne warunki do życia. Są tu jelenie, sarny, dziki, wilki, lisy, kuny, zające, wiewiórki. Są niedźwiedzie i rysie. Gniazdują głuszce, sowy, dzięcioły, kukułki. Nad rzekami żyją z gadów żaby i traszki, z płazów węże i jaszczurki.

W karpackich dolinach wśród lasów płyną czyste strumienie, a nad nimi we wsiach mieszkają prawdziwi Huculi. Werchowyna, kiedyś Żabie – to stolica Huculszczyzny – jak pisał Iwan Franko, znany pisarz ukraiński, mieszkaniec tych stron. Podobno Żabka sprowadził się tu już w XV w., stąd nazwa. W tym osiedlu, nad Czarnym Czeremoszem, jest kilka muzeów związanych z wybitnymi ludźmi tu kiedyś mieszkającymi (np. reżyser filmowy Gruzin Siergiej Paradżanow). Jest muzeum Hałynki Werchowynki ze 150 wyszywankami i muzeum huculskiej magii, gdzie opowiada się o starych ludowych wierzeniach w duchy górskie. W Werchowynie i okolicy bije sto źródeł wody mineralnej. W parku wytyczono szlaki turystyczne. Rozwija się turystyka ekologiczna.

Huculszczyzna

Na styku Bukowiny i Pokucia, w dorzeczu rzek Czeremosz, Pistryńka i Rybnica, w okolicy miasta Kosów rozciągają się lasy i łąki stanowiące od 2002 r. Przyrodniczy Park Narodowy „Huculszczyzna”. Park jest długi na 29 km w kierunku z północnego zachodu na południowy wschód i szeroki na 20 km z północnego wschodu na południowy zachód, a zajmuje teren o powierzchni 323 km². Do parku włączono wzgórze Przedkarpacia Pokuckiego i część Karpat Wschodnich. Grzbiety górskie są szerokie i mają dość strome zbocza. W dolinach płyną strumienie i rzeki oddające swe wody jako prawe dopływy Prutowi, który w dalszym swym biegu stanowi granicę między Rumunią i Mołdawią i wpada do Dunaju, a z nim do Morza Czarnego. W parku jest 10 rezerwatów i 5 pomników przyrody. Klimat jest tu kontynentalny, z łagodnym latem i miękką zimą, a w wyższych partiach gór – z chłodem i zwiększoną wilgotnością. Opady w deszczu i śniegu wynoszą przeciętnie 1000 mm rocznie.

Przeważają gleby bure i bielcowe, górsko-leśne. Największym bogactwem parku są lasy, w jego niższej części liściaste, przeważnie dębowe z domieszką buku i grabu, w miejscach wilgotnych – jesionu, wiązu i brzozy. W podszyciu lasu rośnie leszczyna i bez. Na wzgórzach przeważają lasy bukowo-grabowe, z domieszką jawora, świerku, jodły i brzozy. Wyższe pasma gór pokrywają lasy świerkowo-bukowe. Pod górą Gregit (1472 m n.p.m.) zachowały się pralasy świerkowe, a nad nimi – skalne rumowiska zwane *gregotami*.

W parku rośnie 1175 gatunków roślin; są rośliny rzadkie i endemiczne, z których 61 gatunków wniesiono do „czerwonej księgi” Ukrainy, wśród nich np. arnikę górską, szafran, belladonnę, lilię leśną.

W parku naliczono 2293 gatunki zwierząt, w tym 62 to ssaki. W lasach żyją: dzik, jeleń, sarna, lis, borsuk, kuna, wydra, z małych ssaków wiewiórka, gronostaj, jeż, mysz leśna. Ptaków osiadłych, przelotnych i migrujących jest tu 190 gatunków. W ukraińskiej „czerwonej księdze” znalazło się 108 gatunków zwierząt, w tym ze ssaków niedźwiedź brunatny, ryś, żbik, z ptaków bocian czarny, berkut, puchacz, głuszec, cietrzew, z płazów żmija miedzianka, z ryb łosoś dunajski i minoga ukraińska. Prowadzi się renaturalizację roślin i zwierząt wspólnie z instytucjami międzynarodowymi.

Park ma duży potencjał wypoczynkowo-krajoznawczy. Na Pokuciu i Bukowinie zachowały się tradycyjne rzemiosła i dawne zwyczaje huculskie. Popularne są wyroby tutejszych rzeźbiarzy, mosiężników, ceramików, tkaczy, kuśnierzy czy mistrzyń wyszywania. Na terenie parku jest infrastruktura rekreacyjna w postaci pensjonatów i sanatoriów. Najważniejsze to kompleks turystyczny „Karpackie Gwiazdy” w Kosowie i baza turystyczna „Srebrzyste Wodospady” w Szeszorach. Dyrekcja parku, znajdująca się w Kosowie, stworzyła kompleks turystyczny pod nazwą „Folwark Świętego Mikołaja”, w którym funkcjonują pokoje gościnne ze świetlicą, muzeum przyrody i zabawek, warsztaty rzemieślnicze, pole waty z ogniskiem i plac zabaw. Odbywają się tu różne imprezy dziecięce. W architekturze, także nowej, wykorzystuje się styl huculski, typowy dla zabudowy wiejskiej tych okolic, widoczny zwłaszcza w przypadku cerkwi w wielu wsiach.

W parku wytyczono szlaki turystyczne, są ścieżki ekologiczne. Rozwija się turystyka piesza, rowerowa i konna. Alpiniści ćwiczą na pionowych skałach o wysokości do 40 m. Zimą działają narciarskie trasy zjazdowe z wyciągami. Są źródła z wodą mineralną.

Na terenie parku udostępniono do zwiedzania siedem megalitycznych budów kamiennych sprzed 3 tysięcy lat. Szczególnie ciekawe jest kamienne obserwatorium astronomiczne na Łysinie Kosmackiej i kamienna statua kobiety, być może bogini, wysoka na 10 m i ważąca ok. 100 ton w Ternoszorach. Perłą krajobrazową jest Jezioro Łabędzie w wąwozie na wysokości 650 m n.p.m., otoczone lasem bukowym, chętnie odwiedzane przez tutejszych mieszkańców i ich gości. Czeremosz, który stanowi wschodnią granicę parku, jest rzeką obecną w wielu pieśniach i legendach, stał się wizytówką Huculszczyzny.

Karpaty Pokucko-Bukowińskie

Wyżnycki Przyrodniczy Park Narodowy obejmuje teren o powierzchni 112 km² w Karpatach Pokucko-Bukowińskich w obwodzie czerniowieckim nad rzeką Czeremosz, która wpada do Prutu, a Prut do Dunaju. Nazwę park wzięło od

pobliskiego miasta Wyżnyca, niedaleko Kołomyi. Natomiast administrację parku umieszczono w osiedlu Berehomet. Park powołany został przez prezydenta Ukrainy w 1995 r. W jego granicach znalazły się: strefa rezerwatów (21 km²), strefa rekreacji (53 km²) i reszta jako strefa gospodarcza, eksploatowana zarówno przez park, jak i innych właścicieli lub dzierżawców terenu. Zawiera on rezerваты Stebnyk i Łużki oraz chronione uroczyska Stajeczne i Jaworowe. Wzgórza są niewysokie, kopulaste, tylko w części południowej parku grzbiet Smydowaty ma wierzchołki o wysokości ponad 1000 m n.p.m. Przyczyną takiego ukształtowania się rzeźby terenu była podatność warstw fliszowych na denudację. Ostre formy reliefu zachowały się tylko wzdłuż koryt niektórych rzek, zwłaszcza w części zachodniej parku, w dopływach Czeremosza. To tu występują stromizny odsłaniające warstwy geologiczne, malownicze skały, wąwozy i wodospady. Zwykle w okresie zimowym śnieg utrzymuje się na północnych stokach gór, zaś na południowych go nie ma. Tutejsze gleby zalicza się do bielicowych, brunatnych, darniowych i płowych. Klimat tych terenów jest kontynentalny, dość wilgotny, z łagodnym latem i miękką zimą.

W lasach, zajmujących 95% parku, przeważają buki, a wyżej świerki i jodły. Rośnie 40 gatunków roślin wpisanych do „czerwonej księgi” Ukrainy. Rosną rzadkie gatunki storczyków i paproci, można napotkać arnikę górską i belladonnę. W parku znaleziono 147 gatunków grzybów, w tym 17 nowych dla ukraińskich Karpat. Wśród zwierząt są 62 gatunki z „czerwonej księgi” Ukrainy, w tym 11 z takiej księgi Europy. Można tu spotkać niedźwiedzia, rysia, żbika. Żyją salamandra plamista, wąż Eskulapa. Gniazdują bocian biały, głuszec, jaszczurka, sowa.

Turyści, chodzący po 12 szlakach wytyczonych w parku, podziwiają zwykle rosnący w rezerwacie Stebnyk 250-letni buk z pniem o średnicy 90 cm; jego wysokość można porównać z 11-piętrowym domem. Oglądają skały Przecięte Kamienie i wchodzą na malowniczą górę Stożek. Korzystają z wielu źródeł wody mineralnej. Mogą zwiedzić 14 historycznych obiektów architektury, w tym zabytkowe drewniane cerkwie w Wyżnicy, Berehomecie i we wsi Wyżenka. Mogą też zapoznać się z ekspozycją muzeum przyrodniczego we wsi Załeniw. Mogą zatrzymać się w bazie turystycznej „Czeremosz”, schronisku Nimczycz albo w którymś z licznych pensjonatów.

Dolina Ostrogska

Dermańsko-Ostrogski Przyrodniczy Park Narodowy powstał w 2009 r. Leży między miastami Zdołbunów i Ostrog w obwodzie rówieńskim i obejmuje teren o powierzchni 54,5 km², w tym 16,5 km² ziem własnych parku. W skład parku wchodzi 9 rezerwatów przyrody i 5 chronionych uroczysk leśnych.

Park znajduje się w miejscu, gdzie ponad 2 mld lat temu płyty litosferyczne północna (wołyńska) i południowa (podolska) utworzyły głęboki rów tekto-

niczny. Wielokrotnie był on zalewany przez wody morskie, nad których powierzchnią górowały tylko wyspy tworzące archipelagi. Następowaly też zmiany klimatyczne, powodujące procesy wietrzenia chemicznego i biochemicznego, wskutek czego formowały się węglanowe warstwy skalne. W okresie średniej jury panował tu klimat tropikalny wilgotny. Natomiast w epoce plejstocenu w okresie czwartorzędu z północnego zachodu wpłynął na ten teren gigantyczny lodowiec okski. Wody z topniejącego lodowca pogłębiły dolinę do tego stopnia, że denudacyjne spływanie na skutek wietrzenia i erozji rzecznej odkryło warstwy z okresu kredy. Świadcami są stożkowate ostańce z kredy, z pokryciem wapiennym lub piaskowcowym, które wystają z wody nawet na 50-80 m, co pejzażowi dodaje szczególnego kolorytu. Stwierdzono, że lodowiec okski pozostawił tu po sobie warstwę gruntu 20-metrowej grubości. Na linii dawnego rowu tektonicznego powstała obecna Dolina Ostrogska, która, co ciekawe, stała się doliną dwóch rzek: Zbytnki płynącej na wschód i Zamyszywki płynącej na zachód. Rozdziela ona wyżyny Wołyńską i Podolską. Wraz z ograniczającymi ją od północy wzgórzami Grzbietu Mizockiego i od południa Górami Krzemienieckimi dolina porośnięta jest lasami, w których dominują dęby, jesiony, graby, buki, a z iglastych sosny i rzadziej jodły.

Park chroni Błota Buszczańskie (386 ha) i Iłaszewskie (247 ha), pozostałości po dawnych wielkich bagnach, które w znacznej części człowiek przekształcił w łąki i pastwiska, a to przyczyniło się do zagrożenia bytu wielu relikwicznych dziś gatunków flory i fauny. Stworzenie parku narodowego pozwoliło otoczyć je ochroną. Występują tu gatunki z rodzaju storczyków, lilie leśne, pierwiosnki, owadożerne rosiczki. Rosną brzozy karłowate, wierzby szare. Flora parku obejmuje 861 gatunków roślin, w tym 49 zanieśionych do „czerwonej księgi” Ukrainy. Wśród ssaków można tu spotkać tchórza, gronostaja, wydrę. Z ptaków żyje czarny bocian, żuraw, nur. Jest kilka gatunków nietoperzy. Spośród 485 gatunków zwierząt 52 wpisano do „czerwonej księgi” Ukrainy.

Na terenie parku są historyczne obiekty, takie jak zamek książąt Ostrogskich w Ostrogu, monastyr przez nich ufundowany w Meżyriczi (Międzyrzeczu), romantyczne ruiny zamku w Nowomałynie.

Na Zbytnycy w pobliżu wsi Nowomałyn utworzono zbiornik wodny o powierzchni 200 ha. We wsi Mosty zachował się młyn wodny. Koło tej wsi znajduje się największe źródło wody Rynwa. Niedaleko wsi Buszcza w uroczysku Piekło w dziewięciu jaskiniach znaleziono starodawne narzędzia krzemienne, wyroby z kamienia i kamienne żarna, świadczące o zasiedleniu okolicy już w wieku kamiennym. Są wykopaliska z okresu kultury trypolskiej.

Legenda głosi, że w miejscu zwanym Turowa Mogiła w boju między Kozakami a Turkami zginął turecki dowódca i został pochowany wraz z koniem, siedząc na nim wierzchem. Niedaleko tego miejsca na zboczu góry leży Zińkowy Kamień, wysoki na 2 metry. Według miejscowej legendy pod kamień schronił się młody wojewoda Zińka wraz z wojownikami po bitwie z Mongołami.

Towtry Podolskie

Przyrodniczy Park Narodowy Podolskie Towtry, utworzony w 1996 r., zajmuje obszar 2613 km² w obwodzie chmielnickim i jest największym parkiem Ukrainy. Zaliczany jest do siedmiu cudów przyrodniczych Ukrainy. A masyw Szatańska Dacza w parku został w 2017 r. wpisany do rejestru światowego dziedzictwa UNESCO jako obszar bukowych pralasów Karpat. Na terenie parku pod ochroną jest 129 obiektów przyrodniczych, w tym 7 rezerwatów przyrody, a także 19 pamiątek archeologicznych. Dyrekcja parku znajduje się w Kamieńcu Podolskim.

Park tworzą wzgórza wapienne, wyniesione na 40-100 m ponad doliny rzeczne Dniestru i jego dopływów. Długość pasma wzgórz to 250 km, a szerokość od 2 do 12 km. Na dużym bezleśnym terenie odsłonięte są stare skały paleozoiczne i mezozoiczne. 15 milionów lat temu ziemia ta znajdowała się pod wodą Morza Sarmackiego. W ciągu kolejnych milionów lat kolonie koralów, wodorosty, moluski i inne organizmy ginąc tworzyły przybrzeżną rafę. Gdy na skutek wypiętrzania się Karpat morze ustąpiło, ukazały się wapienne wzgórza, zwane dziś przez miejscową ludność *towtrami*, a przez niektórych turystów – podolską Szwajcarią. Wywietrzone i rozmyte wapienie, jakie odsłoniły się na stokach wzgórz, tworzą egzotyczne skalne słupy i grzyby, albo stanowią chaotycznie nagromadzone głazy. Analogów w świecie jest niewiele, występują jedynie w USA, Wielkiej Brytanii i Australii.

Mikroklimat Przydniestrowia spowodował, że rośnie tu 1100 gatunków roślin. Jest wiele roślin lekarskich i endemicznych. Z drzew rosną: dąb, buk, lipa, klon, tuja, cis, orzech czarny, świerk, a z rzadszych drzewo tulipanowe, miorzab japoński, sofora japońska. W parku występuje 366 gatunków fauny. Są zwierzęta rzadkie, jak chomiki, wydry, jaszczurki zielone, trytony. W starych lasach i krasowych pieczarach żyje wiele gatunków ptaków i nietoperzy. Do czerwonej księgi Ukrainy wniesiono 75 gatunków roślin i 50 gatunków zwierząt.

Nic dziwnego, że rozwija się tu turystyka, przede wszystkim piesza, ale i rowerowa, konna czy kajakowa. Wytyczono szlaki, liniowe i okólne, zwłaszcza w pobliżu miasta Stary Zbaraż. Najciekawsze orograficznie są wzgórza przedzielone rzekami Zbrucz, Smotrycz, Studenica, Ternawa. Są jaskinie, np. pieczara Dowbuszewa czy pionowa pieczara Perła. Turyści chętnie wchodzi na najwyższe wzgórze Bogut (486 m n.p.m.), gdzie kiedyś stała wapienna figura starosłowiańskiego boga Światowida. Biją źródła wód mineralnych z podwyższoną zawartością bromu i jodu. Są liczne młyny wodne, które wprawdzie nie działają, ale można je zwiedzać. Są zabytki historyczne, a mianowicie zamki w Zbarażu, Skalacie czy Kamieńcu Podolskim.

Pobuże Górne

W okolicy miasta Chmielnicki (poprzednio: Proskurów, Płoskirów) na ziemiach 5 rejonów (powiatów) rozciąga się Przyrodniczy Park Narodowy Górne Pobuże, drugi największy park Ukrainy, bo zajmujący 1080 km². Obejmuje górną część dorzecza rzeki Bug Południowy (poprzednio zwany też Boh) i jego dopływów Bużok, Wowk i inne mniejsze (w zlewisku Morza Czarnego). Utworzony został ukazem prezydenta w 2013 r. w celu ochrony cennych kompleksów przyrodniczych i obiektów historyczno-kulturalnych wschodniej części Małego Polesia, które mają ważne znaczenie przyrodnicze, naukowe, estetyczne, rekreacyjne i lecznicze – jak uzasadniono w rozporządzeniu. Park chroni florę i faunę charakterystyczną dla Wyżyny Podolskiej, położonej 200-300 m n.p.m. Klimat ma umiarkowany, średnie temperatury stycznia spadają poniżej zera stopni Celsjusza, śnieg leży krótko.

Gleby są bielcowe i brunatne (lessowe). Są rzadkie lasy dębowe, z domieszką grabu i lipy, na północy rosną lasy bukowe. Przeważają łąki. Pod ochroną znajduje się 19 gatunków roślin z czerwonej księgi Ukrainy i 17 gatunków zwierząt z czerwonej księgi Europy.

Pobuże było kiedyś centralną częścią ziem trypolskiej kultury archeologicznej. Później zamieszkiwały tę ziemię słowiańskie plemiona Tiwerców, ale musiały ustąpić miejsca wojowniczym Pieczyngom i Połowcom. Po ich rozbięciu wróciła ludność słowiańska. W późnym średniowieczu kształtowało się tu zaporoskie koczactwo.

Park powstał niedawno, dlatego dopiero rozwija się w nim infrastruktura dla turystyki. Wokół są miasta: Dereżnia, Krasilów, Starokonstantynów. Zachowały się zabytki, np. zamek w Międzybużu (miasto między rzekami Bug i Bużok, stąd nazwa).

Gołosiejewo

W południowej części Kijowa, na obszarze Parku imienia Maksyma Rylskiego i na terenach przyległych Lasu Gołosiejewskiego w 2007 r. utworzono Gołosiejewski Przyrodniczy Park Narodowy. W 2014 r. do parku przyłączono Lasy Swiatoszyńskie w północnej części miasta. Obecnie park narodowy ma powierzchnię 109,9 km², w tym 18,9 km² ziemi jest w stałym użytkowaniu przez park. Jest to jedyny w Ukrainie park narodowy całkowicie leżący w granicach jednego miasta.

W centralnej części parku narodowego znalazły się lasy liściaste z uroczyskami Teremki i Byczok. Na południu są lasy sosnowe, dochodzące do piaszczystych brzegów Dniepru, podzielone wąwozem rzeczki Siwerki obroniętymi lasami olchowymi. W leżących na północy miasta Lasach Swiatoszyńskich przeważają bory sosnowe. Łącznie 90% terytorium parku zajmują lasy.

Reszta to błota, piaski nadrzeczne, jeziora i sztucznie utworzone stawy. Klimat jest kontynentalny, choć skorygowany wpływem mikroklimatu dużego miasta przemysłowego. Średnie temperatury: średnioroczne $+7,2^{\circ}\text{C}$, lipca $+19,5^{\circ}$ i stycznia $-5,8^{\circ}$. Teren należy do dość wilgotnych, bo opady roczne wynoszą 600 mm.

W Lesie Gołosiejewskim przeważają grab i dąb, występują klon, lipa, jesion. Las jest stary, z dębami nawet 300-letnimi. W podszyciu lasu zachowały się efemerydy, rośliny, które rosną i kwitną tylko na wiosnę, np. zawilec wielkokwiatowy. Na łąkach nadrzecznych rosną kostrzewa łąkowa, rajgras wyniosły i inne rośliny trawiaste. W południowej części parku wydzielono rezerwat botaniczny Lisnyky z dziewiczymi lasami sosnowymi na wschodzie i lasami liściastymi w jego zachodniej zabłoconej części.

W parku narodowym naliczono 828 gatunków roślin. 24 gatunki wpisano do „czerwonej księgi” Ukrainy, m.in. pierwiosnek biały, orzech pływający, czosnek niedźwiedzi, buławnik wielkokwiatowy, lilia złotogłów, pokrzyk wilcza jagoda, salwinia pływająca, oraz 1 gatunek do „czerwonej księgi” Europy – kozłek lekarski.

W faunie parku stwierdzono ponad 600 gatunków zwierząt, w tym 44 gatunki ssaków. W „czerwonej księdze” Ukrainy jest 35 gatunków, w takiej księdze Europy 13 gatunków. Z gatunków chronionych występują: gronostaj, borsuk, wydra rzeczna, gniewosz płamisty (miedzianka).

Park Gołosiejewski na skraju Lasu Gołosiejewskiego utworzony został, jak wieść niesie, w 1631 r. przez Petra Mohyłę (metropolita kijowski, 1596-1647). Z tego terenu w 1957 r. ukształtowano Park im. Maksyma Rylskiego. Wzdłuż doliny strumyka Horichowatka i kaskady czterech stawów wytyczono ścieżki ekologiczne i stworzono miejsca do wypoczynku rodzinnego, z kajakami i placami zabaw. Działa tu muzeum Maksyma Rylskiego (poeta, 1895-1964). Cerkiew męskiego monasteru, zwanego kytajewską pustynią, jest miejscem pielgrzymek prawosławnych pątników.

W granicach ziem parku znalazło się kilka instytucji ważnych dla miasta i państwa, m.in. Narodowy Uniwersytet Zasobów Biologicznych i Wykorzystania Przyrody (poprzednio akademii rolnicza), ogród botaniczny uczelni, centrum wystawiennicze, klinika medyczna, instytut i muzeum pszczelnictwa, obserwatorium astronomiczne i kijowski skansen.

Park narodowy prowadzi prace oświatowo-wychowawcze wśród młodzieży szkolnej i studenckiej. Organizuje dla młodzieży wycieczki i konkursy. Współpracuje z organizacjami ekologicznymi nad problemami ochrony przyrody w parku i w całym mieście.

W 1941 r. przez Las Gołosiejewski przechodziła linia obrony Kijowa przed wojskami niemieckimi, co dziś zaświadcza pomnik obrońców miasta.

Lasy parku narodowego są prawdziwą perłą przyrody, która zachowała się w granicach wielkiej metropolii. Mieszkańcy Kijowa mają, tuż obok wysokiej zabudowy miasta, w odległościach, które pokonują pociągami metra, bogatą

przyrodę, z której korzystają podczas spacerów wśród wiekowych drzew, nad jeziorami, oglądając kwietne łąki i słuchając śpiewu ptaków.

Z Parkiem Gołosiejewskim wiążą się legendy. Jedna z nich głosi, że w miejscu, gdzie jest klasztor, *mieszkała w ogromnej dziupli wielkiego drzewa matka Alipia, która rozmawiała z roślinami i zwierzętami, i leczyła ludzi ziołami. Przybywali oni do niej z daleka, taką miała sławę. Nawet teraz leczy pątników, którzy przychodzą do jej grobu.* Jest jeszcze taka legenda: *w lesie mieszkał rozbójnik Gołub, który wykradł najpiękniejszą dziewczynę Kijowa i przykuł ją do skały. Dziewczyna głośno szlochała (hołosyla – mówią Ukraińcy), stąd nazwa hołosijiwśkyj lis (las). Uwolnił ją szlachetny młodzian.*

Lasy Białojeziorne

Białojeziorny Przyrodniczy Park Narodowy został utworzony przez prezydenta Ukrainy w 2009 r. w celu, jak zaznaczono w dekrete, „zachowania, odtworzenia i rekreacyjnego wykorzystania typowych i unikalnych zespołów naturalnych o dużym znaczeniu przyrodniczym, naukowym, estetycznym, rekreacyjnym i zdrowotnym.” Park przejął na stałe użytkowanie obszar 70,1 km² wydzielony z lasów państwowych leśnictwa biłoozerskiego. Teren wznosi się na wysokości 60-100 m n.p.m. i leży na lewym (tj. wschodnim) brzegu Dniepru, który w tym miejscu tworzy Kaniowski Zbiornik Wodny, służący do pozyskiwania energii elektrycznej w kaniowskiej hydroelektrowni. Najbliższe wsie to Cybli, Chočki i Ozeryszcze, na pograniczu obwodów kijowskiego i czerkaskiego.

Na terenie parku klimat jest kontynentalny umiarkowany, ze średnimi temperaturami -6° C w styczniu i +20° C w lipcu i opadami 500 mm rocznie. Na glebach bielcowych rosną lasy, w których dominuje sosna i dąb. Nad jeziorami i na wyspach rośnie olcha, są zarośla trzciny.

W tutejszej faunie występują: łoś, sarna, wilk, lis, dzik, kuna, zając, wiewiórka, na brzegu rzeki żyją bóbr, wydra, a z ptaków kaczka i kulik. Na wodach kaniowskiego „morza” poluje orzeł bielik – ptak wpisany do „czerwonej księgi” Ukrainy. Przed powołaniem parku narodowego lasy biłoozerskie służyły jako tereny do organizowania polowań dla bogatych myśliwych. Prace nad tworzeniem w parku stref rekreacji przerwała wojna.

W pobliskim mieście Perejasław Chmielnicki, na północ od parku, jest muzeum Hryhora Skoworody – ukraińskiego ludowego filozofa, poety i pedagoga. Natomiast na południe od parku, z drugiej strony Dniepru, znajduje się Kaniów, a w nim muzeum Tarasa Szewczenki oraz, na Tarasowej Górze, grób-pomnik tego ludowego poety i malarza, twórcy literackiego języka ukraińskiego.

Gard Buski

Nad stworzeniem unikalnego pejzażu w dolinie dolnego Bugu Południowego przyroda pracowała ponad 3 miliony lat. Wydobyła na powierzchnię utwory skalne ukraińskiej „tarczy krystalicznej”, liczące sobie nawet 60 mln lat.

Sprzeciwiając się alternatywie w postaci zatopienia progów Bugu Południowego (jak to się stało z progami Dniepru) w procesie budowy zbiorników wodnych i elektrowni, przyrodnicy doprowadzili do stworzenia w dolnym biegu rzeki wielu rezerwatów przyrody, a w 1994 r. powstał regionalny park pejzażowy „Granitowo-Stepowe Pobuże”, który je połączył. W 2009 r. prezydent Ukrainy powołał w tym miejscu Przyrodniczy Park Narodowy Buski Gard. Teren ten uznaje się za jeden z siedmiu przyrodniczych cudów Ukrainy.

Park ciągnie się 58 km wzdłuż rzeki Bug Południowy od miasta Pierwomajsk do wsi Ołeksandriwka, a także w dolinach dopływów, a więc rzek Wielka Korabelna, Mertwowod i Arbuzyńka. Rzeki te za miliony lat stworzyły kaniony, które urzekają zwiedzających swoimi formami. Płyną między stromymi kamiennymi brzegami, tworząc malownicze wąskie doliny z wielkimi granitowymi skałami, wodogrzmotami i wyspami.

Park, o powierzchni 61 km², leży na obszarze 5 rejonów obwodu mikołajowskiego. W parku wyróżnia się 8 obiektów ochrony przyrody, którymi są rezerваты, zabytki geologiczne i uroczyska. Klimat jest tu kontynentalny, z właściwościami strefy stepowej. Temperatury dodatnie utrzymują się 9 miesięcy, zimy są ciepłe, bez śniegu. Na płaskowyżu, do 120 m n.p.m., przeważają gleby lessowe.

Flora parku zawiera 34 gatunki, które wpisano do ukraińskiej „czerwonej księgi”, a 4 do europejskiej „czerwonej księgi”. Z rzadkich roślin występują tu: goździk buski, lepnica buska, meryngia buska, tulipan buski, wiśnia Kłokowa czy ostnica granitowa. Fauna to 22 gatunki zwierząt kręgowców wniesionych do „czerwonej księgi” Ukrainy, a 5 do takiej księgi Europy. Żyją tu: orzeł karłowaty, orlik krzykliwy, jaszczurka zielona, wydra rzeczna, brzana dniewska. Z bezkręgowców 23 gatunki są w „czerwonej księdze” Ukrainy, a 10 w takiej księdze Europy.

Zadaniami parku są: ochrona unikalnych kompleksów przyrodniczych i pejzaży historycznych, prowadzenie pracy ekologiczno-oświatowej, tworzenie warunków do zorganizowanego odpoczynku i prowadzenie badań naukowych. Park dysponuje wieloma miejscami przydatnymi do odpoczynku i poznawania przyrody, np. uroczyska Protycz, Gromowe, Labirynt, Gard. Są skały do treningów alpinistycznych, np. skała Gromowa czy skała Kropla w Kanionie Aktowski. Kajakarze ćwiczą swoje umiejętności na *brojakach* (progach) rzeki Bug Południowy. Ze skałami, wąwozami i progami wiążą się liczne legendy kozackie, umiejscowione na Wyspie Kozaka Mamaja, Bałce Hajdamackiej czy skale Turecki Stół (gdzie podobno wygrzewała się turecka graniczna warta, do której można było dotrzeć tylko po drabinie sznurowej).

Naddniestrze Dolne

W obwodzie odeskim, na styku rejonów odeskiego i biełgorodzkiego, znajduje się Dolnodniestrzański Przyrodniczy Park Narodowy. Zajmuje obszar 213 km², w tym własne grunty parku to 37 km². Graniczy z Mołdawią. Powołany został przez prezydenta Ukrainy w 2008 r. Należy do dziesiątki najpiękniejszych parków narodowych tego kraju.

W parku wyznaczono 4 strefy: rezerwaty, strefę rekreacji regulowanej i stacjonarnej oraz strefę gospodarczą. W skład parku włączono: Dniestrzańskie Pławnie (płycizny) – uroczysko-rezerwat, Zatokę Karagolską – rezerwat ichtiologiczny i Limański Rezerwat Pejzażowy. A Liman Dniestrzański i Międzyrzecze Dniestru-Turunczuka i objęte zostały ochroną konwencji ramsarskiej.

W parku zarejestrowano ponad 700 gatunków roślin, w tym 28 wpisano do „czerwonej księgi” Ukrainy. Wiele roślin znalazło się pod ochroną międzynarodową, bo delta Dniestru obfituje w rzadkie gatunki roślin.

Bogata jest fauna parku. Naliczono tu 554 gatunki owadów, 67 gatunków ryb, 254 gatunki ptaków i 32 gatunki ssaków. Do „czerwonej księgi” Ukrainy wniesiono 58 gatunków ptaków i 20 gatunków ssaków. Tutejsze błota i zarośla są miejscem gniazdowania lub zimowania ptaków migrujących między Europą i Afryką. Można tu spotkać takie ptaki, jak pelikan, łabędź, czapla żółta i czerwona czy kaczki. Obok limanu mieszkają m.in. norka europejska, kret, szakal.

W parku wytyczono 5 wodno-piesznych szlaków turystycznych, m.in. „Królestwo ptaków” i „Dniestrzańska Amazonia”.

Pracownicy parku prowadzą badania naukowe wpływu warunków naturalnych na florę i faunę, organizują zajęcia szkolące dla uczniów, informują miejscowe społeczeństwo o zasadach ochrony przyrody, współpracują z samorządem wiejskim. Gdy trzeba, stawiają opór niszczącym siłom przyrody. W 2022 r. dwukrotnie w parku szalał pożar, który 15 stycznia zniszczył 800 ha lasu i zarośli, a 21 stycznia – jeszcze 5 ha. Park zajął tereny, gdzie kiedyś polowano i łowiono ryby. Służby parku do dziś walczą z kłusownikami. Siatki na ryby konfiskowane przez strażników parku nie są już niszczone; obecnie przekazuje się je do warsztatów, gdzie wolontariusze robią z nich siatki maskujące dla żołnierzy na froncie. Dyrekcja parku znajduje się w Odesie i ma oddział we wsi Majaki tuż przy parku.

Hetmańszczyzna

W obwodzie sumskim wzdłuż doliny rzeki Worskły rozciąga się Hetmański Przyrodniczy Park Narodowy. Powołany został w 2009 r. na obszarze 233,6 km². Połowę ziem park otrzymał na stałe użytkowanie. Obok znalazły się miasta Ochtyrka i Trościaniec. Park chroni różne typowe pejzaże lasostepu lewobrzeżnego (w stosunku do Dniepru): nizin nadrzecznych i błot oraz reliktowych natu-

ralnych lasów. Rozciąga się na całej szerokości obwodu sumskiego (122 km), od granicy z Federacją Rosyjską do granicy obwodu połtawskiego. Podstawę jego powołania stanowiły przede wszystkim uroczysko Litewski Bór z lasem sosnowym i 200-letnimi drzewami oraz rezerwat hydrologiczny Bakirowski, ale łącznie park objął 4 rezerваты hydrologiczne, 6 uroczysk i 2 pamiątki przyrody w postaci źródeł wody. Jak i inne parki narodowe jest instytucją zapewniającą ochronę przyrody, rekreację, działalność kulturalno-oświatową i naukowo-badawczą.

W parku wyróżnia się przede wszystkim wolno płynąca (0,1 m/s) rzeka Worskła – jedna z najczystszych rzek Ukrainy i jeden z większych lewych dopływów Dniepru. Tworzy w dolnej części parku koryto szerokie na 150 m. Pejzaże nadrzeczne wraz z jej biegiem zmieniają się: od lasów dębowych i sosnowych (50% terenu) przez błota (22%) do łąk (20%) nadrzecznych. Dno rzeki jest piaszczyste, a w rozlewiskach muliste, jej głębokość sięga nawet 12 m, ale są i mielizny. Prawy brzeg rzeki, zachodni (jak to na naszej półkuli ziemskiej), jest wysoki, pokryty siatką jarów i dolin dopływów. Lewy brzeg ma charakter równinny.

Roślinny i zwierzęcy świat parku jest bardzo różnorodny, naliczono tu 1013 gatunków roślin i 2580 gatunków zwierząt. Roślinność parku można podzielić na 5 typów: leśna, krzewiasta, łąkowa, błotna i wodna. Występują nawet rośliny z tajgi, rośliny śródziemnomorskie i zachodnioeuropejskie. Rosną rzadkie grzyby mikroskopowych rozmiarów.

Fauna parku charakteryzuje się, prócz różnorodności, obecnością form reliktowych. Dominują gatunki lasostepowe. Żyją tu łoś, dzik, sarna, wilk, lis, borsuk, kuna leśna, szop, norka amerykańska. Wśród ptactwa są jastrzębie, sowy, dzięcioły, kukułki, wilgi, słowiki. Występują rzadkie motyle mnemozyna i poliksena. Spośród zwierząt do „czerwonej księgi” Ukrainy trafiły żuraw szary, wydra rzeczna, gronostaj, minoga ukraińska, trzmiel mchowy, żuk jelonek rogacz, machaon.

Swoją nazwą park nawiązuje do Hetmańszczyzny, a więc wojska zaporoskiego, które w XVIII w. właśnie tu, w Głuchowie na Sumszczyźnie, miało swoje centralne instytucje, tu też były majątki ziemskie hetmanów kozackich.

Azow-Siwasz

Tereny nad Morzem Azowskim i pojedyncze wyspy w Zatoce Siwasz, charakteryzujące się niezwykłą przyrodą, brano pod ochronę już w latach dwudziestych XX w., wówczas w ramach rezerwatu Askania Nowa. Po wojnie w 1957 r. zorganizowano tu państwowe gospodarstwo rezerwatowo-myśliwskie. Zaś w 1993 r. prezydent Ukrainy powołał Azowo-Siwaski Przyrodniczy Park Narodowy.

Park ma powierzchnię 522 km², w tym tylko 85 km² lądu, a resztę stanowią wody Morza Azowskiego, Limanu Utluckiego i Zatoki Siwasz. Ląd – to przede wszystkim wyspa Biriuczyj (72 km²), odnosząca się do rejonu geniczeskiego w obwodzie chersońskim, w pobliżu Krymu. Biriuczyj i inne wyspy, także półwysep (kosa) Fiedota, charakteryzują się glebami piaszczystymi i sołonzakowatymi. Klimat parku jest kontynentalny, z suchym latem i krótką zimą, najczęściej bez śniegu. Opady na poziomie 260 mm rocznie są najniższe na Ukrainie. Typowe są tu posuchy i suchowieje.

W takich warunkach glebowych i klimatycznych rośnie tu rzadka roślinność stepowa i sołonzakowata, wzdłuż brzegów np. szuwały oczeretowe. Na wyspach Siwasza zachowały się fitocenozy stepowe, w których występują gatunki endemiczne traw, np. miotła azowska czy sytnik Fomina. W parku odnotowano 308 gatunków roślin, z nich 12 wpisano do „czerwonej księgi” Ukrainy.

Przybrzeżne tereny Morza Azowskiego z licznymi wyspami są miejscem bytowania ptaków, które znajdują tu dobre warunki do gniazdowania, a także tych, które tu odpoczywają podczas migracji. Żyją tu kaczki błotne, czaple, łabędzie. Są rzadkie siewki morskie, kuliki-sroki i *orlany* (ogromne jak orły ptaki drapieżne z rodziny jastrzębiowatych). Na wyspie Biriuczyj można też spotkać żurawie kilku gatunków i błotniaki (z rodziny sokołów). Są bażanty pospolite. W parku przebywa 197 gatunków ptaków, w tym 30 gatunków jest w „czerwonej księdze” Ukrainy.

Stepowe trawy wyspy Biriuczyj wykorzystano do aklimatyzacji zwierząt. Od 1928 r. rośnie tu liczebność jeleni szlachetnych, saren, muflonów, *kułanów* (półosłów). Zaaklimatyzowano jenoty. Zachowały się aborygenne gatunki fauny, jak zając szary czy lis. Z płazów są ropucha zielona i żaba jeziorna, z gadów – liczne jaszczurki i węże, z ryb – jesiotry, byczki i od niedawna głowacze. Spośród szczególnie chronionych zwierząt w parku żyją tuszkańczyk wielki, tchórz stepowy, miedzianka, żmija stepowa i delfin azowski. Razem na obszarze parku jest 250 gatunków zwierząt kręgowych, z nich 48 wpisano do „czerwonej księgi” Ukrainy.

W 2022 r. teren parku został zajęty przez wojska rosyjskie.

Janusz Fuksa

SPIS TREŚCI

WSTĘP	– 2
Jezióra Szackie (JS)	– 3
Roztocze (RZ)	– 4
Beskid Skolski (BS)	– 5
Synewyr (SN)	– 6
Prypeć-Stochód (PS)	– 8
Podole Północne (PP)	– 9
Ziemia Halicka (ZH)	– 11
Karpaty Wschodnie (KW)	– 12
Werchowyna (WR)	– 13
Huculszczyna (HC)	– 14
Karpaty Pokucko-Bukowińskie (KP)	– 15
Dolina Ostrogska (DO)	– 16
Towtry Podolskie (TP)	– 18
Pobuże Górne (PG)	– 19
Gołosiejewo (GL)	– 19
Lasy Białojeziorne (LB)	– 21
Gard Buski (GB)	– 22
Naddniestrze Dolne (ND)	– 23
Hetmańszczyzna (HT)	– 23
Azow-Siwasz (AS)	– 24
MAPKA (z oznaczonym umiejscowieniem parków)	– (tylko w wydaniu drukowanym)
ZDJĘCIA NA WKŁADCE	(j.w.)

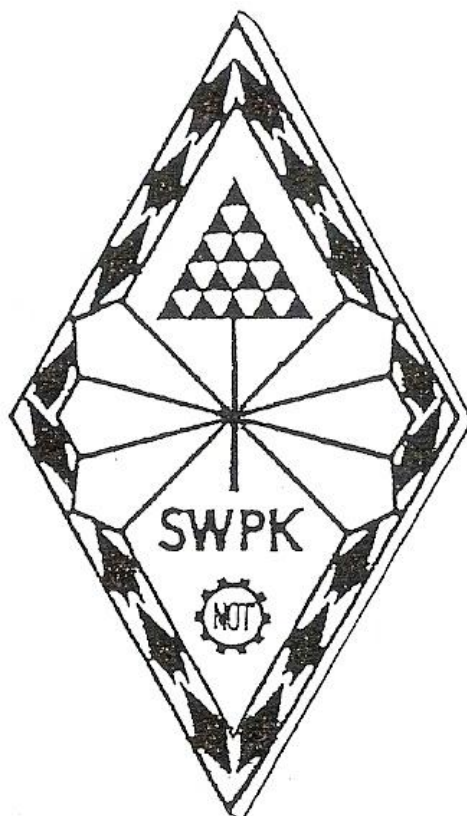
Janusz Fuksa

**PARKI NARODOWE
UKRAINY**

Skład komputerowy: autor

Zdjęcia: z witryn internetowych parków narodowych –
(tylko w wydaniu drukowanym)

Na okładce: główny gmach Politechniki Kijowskiej –
rysunek Olgi Nikodem (j.w.)

Wydawca: Sekcja Wychowanków Politechniki Kijowskiej
(należąca do Towarzystwa Kultury i Historii Techniki)
działająca w ramach Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT
w Warszawie
Nakład: 50 egz.